

Ефективна економіка № 11, 2017

УДК 336.71(477)+336.71:28

*Л. Д. Павленко,
к. е. н., асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» СумДУ, м. Суми
М. О. Семенець,*

студентка Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» СумДУ, м. Суми

СТАБІЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ АДАПТАЦІЇ ІСЛАМСЬКОЇ МОДЕЛІ БАНКІНГУ

*L. D. Pavlenko,
PhD, Ass. Professor assistant Department of Finance, Banking and Insurance,
Sumy State University, Sumy
M. O. Semenets,*

student of the Educational and Scientific Institute of Business Technologies of Sumy State University, Sumy

STABILIZATION OF UKRAINIAN BANKING SYSTEM BY ADAPTING OF THE ISLAMIC BANKING MODEL

Стаття висвітлює проблеми, що постають перед сучасною банківською системою України. Характеризує специфіку роботи ісламських і традиційних банків. Акцентує увагу на необхідність вивчення та пояснення природи виникнення фінансових потрясінь, що вимагає від сучасних банків нових напрямів та форм діяльності, які б не наражали їх на надмірні ризики, а ефективно реагували на потреби та загрози реального банківського сектора економіки. Тому українські науковці та практики банківської сфери все частіше висловлюють зацікавленість до ісламських фінансових продуктів які на сучасному етапі можуть зробити вітчизняну банківську систему більш стабільнішою до кризових явищ. Особливості ісламського та традиційного банкінгу є достатньо актуальною темою і представляє практичний інтерес для економістів як в Україні так і за кордоном. Висвітлюються основні вимоги, що висуваються до роботи банків в мусульманських країнах. Досліджуються відмінності в системі кредитування, заснованій на принципах шаріату, та західній моделі кредитної діяльності. Вивчаються проблеми та перспективи подальшого розвитку українського банківництва.

The article highlights the problems facing the modern banking system of Ukraine. It describes the specifics of Islamic and traditional banks' work. It emphasizes the need to study and explain the nature of the financial shocks, that calls modern banks for new directions and forms of activity, that would not expose them to excessive risks, and would effectively respond to the needs and threats of the real banking sector of the economy. Therefore, Ukrainian scholars and practitioners of the banking sector are increasingly expressing interest in Islamic financial products, which can make the domestic banking system more stable to the crisis at present. The features of Islamic and traditional banking are of current practical interest for economists both in Ukraine and abroad. The basic requirements for the work of banks in Muslim countries are covered in the article. The differences in the lending system based on the principles of Sharia and on the western model of lending are being explored. The problems and perspectives of Ukrainian banking further development are being studied.

Ключові слова: ісламський банкінг, шаріат, традиційний банкінг, відсоток, ісламські фінансові інструменти, кредитування, Європейський Союз, ісламські фінансові інститути.

Keywords: Islamic banking, shariah, traditional banking, percentage, Islamic financial instruments, lending, European Union,, Islamic financial institutions.

Постановка проблеми. Кожній країні притаманні свої специфічні, властиві лише їй, характеристики управління тією чи іншою сферою економіки. В даний час досить актуальним є питання пов'язані з банківською діяльністю, управління банками, розміщенням та залученням ресурсів. На сучасному етапі все частіше в Україні та європейських країнах виникають потужніші кризові соціально-економічні явища. Аналіз яких свідчить, що банківська система відіграє не останню роль в стабілізаційних процесах.

Інтеграційні процеси, які відбуваються в банківській системі у зв'язку з співпрацею з країнами Європейського Союзу, вимагає рішучих змін та впровадження здобутків світового досвіду банківництва.

Сучасна банківська система України знаходиться в нестабільному стані із-за структурних зрушень як в політичній так і в економічній сфері. Інфляційний тиск на економіку, зменшення обсягів виробництва призвело до ускладнення функціонування всієї банківської системи та зменшення активності банків на ринку. Враховуючи «очищення банківського сектору» за допомогою використання інструментарію ФГВФО не змогло вирішити системні проблеми. Тому виникає необхідність в дослідженні та аналізі моделей банківських систем які максимально ефективно долають кризові явища та визначити можливість адаптації найдієвішого інструментарію до сучасних умов української банківської системи.

Тому, ми вважаємо, що необхідно розглянути економіку саме ісламських країн, і потім на їх прикладі визначити напрямки вдосконалення вітчизняної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливості діяльності ісламських банків, розвиток банківської діяльності країни досліджувала велика кількість науковців, економістів, провідних вчених. Це такі, як М. Алоес, Є. Бірюков, Є. Бобров, Д. Бондаренко, Д. Житов, І. Зарипов, О. Заруцька, В. Корнєєв, Ф. Петренко, К. Шевчук та багато інших.

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу напрямків та заходів реструктуризації банківської системи країни для співпраці з Європейським Союзом, дослідження тенденцій ісламської системи та можливості її адаптації в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Дивлячись на фінансово-економічну нестабільність в Україні банки потребують суттєвого фінансування, що створює додатковий тиск на ліквідність та прибутковість банківських операцій, та реформації фінансової системи загалом.

Сучасна банківська система України потребує впровадження дієвого інструментарію запозиченого з інших систем, що дасть змогу покращити діяльність банків та співпрацювати з країнами Європейського Союзу на одному рівні.

Для запобігання розвитку кризових процесів у банківській діяльності України та для зменшення негативних наслідків можливої кризи для всієї фінансової системи країни необхідним є розроблення антикризових заходів. В даній ситуації банківській системі України було б доцільно звернутися до досвіду ісламських країн, які мають більш високий рівень стійкості банківських систем, зокрема в умовах макроекономічної нестабільності.

У роки фінансово-економічної кризи 2008-2010 років та пост-кризові явища досить гарно й точно показали, що сучасна модель західного банківництва, запроваджена у країнах Європи та США, є вкрай вразливою до зовнішніх чинників й значною мірою витрачає свій потенціал як у фінансовому, так і моральному аспектах. Але в таких ситуаціях досить успішно продемонстрував себе ісламський банкінг, коли лише йому під силу було вистояти всі негаразди під час економічної кризи. Цей позитивний досвід 2008-2010 років змусив шукати альтернативні шляхи подолання існуючих проблем в інших країнах.

Основними причинами стрімкого розвитку ісламського банкінгу стали значний приплив нафтодоларів до мусульманських країн, що забезпечує величезну кількість тимчасово вільної ліквідності, не направленої на фінансування проектів у середині цих країн, та інтенсивний розвиток фінансової інфраструктури.

На сьогодні налічується близько 300 великих ісламських фінансових інститутів (Islamic Development Bank, Kuwait Finance House, International Islamic Financial Market, General Council for Islamic Banks and Financial Institutions), портфель активів яких оцінюється майже у 500 млрд. дол. США.

Для ісламської моделі є характерною низка особливостей, а також застосування особливого підходу до ведення банківської діяльності (рис.1).

Згідно із принципами ісламського банкінгу заборонено нарахування позичкового відсотка й фінансування заборонених видів діяльності (наприклад, торгівля алкоголем, свининою, ігровий бізнес). Поряд із цим ісламський банкінг також вимагає від фінансових інститутів особистої участі у ризиках фінансованого проекту, що має на увазі розподіл прибутку й збитків по проекту з позичальником коштів. Ці вимоги стимулюють ісламський бізнес приділяти належну увагу аналізу ризиків, пов'язаних з передбачуваним проектом, і моніторингу над витратами.

Рисунок 1. Особливості ведення фінансової діяльності центрів ісламських банків та їх характеристика (складено автором на основі [2, 6, 7])

На даний час представники банківського співтовариства виступили з ініціативою про початок дискусії щодо можливості запровадження в Україні так званого «православного банкінгу» як альтернативи західним стандартам банківництва.

Сучасна ж модель західної банківської системи побудована вже на інших цінностях, де біблійно-моральні вимоги є дещо залишені осторонь. Іншим шляхом йде ісламський світ, який з одного боку відмовляється зраджувати своїм традиційним релігійно-моральним цінностям, з іншого – успішно опановує найновіші стандарти і технології ведення бізнесу, при цьому не протиставляючи, а удосконалюючи їх. Так виникло явище «ісламський банкінг», де замість відсотка за кредит позичальник зобов'язаний сплатити банку лише частину своїх доходів. Отже, і доходи, і збитки клієнт та банк мають розділити відповідно до визначеної пропорції. Такий підхід дав змогу ісламській фінансовій системі відсікти неплатоспроможних позичальників, які не змогли довести свою спроможність на отримання доходів, та обмежити темпи розширення операцій. Крім того, завдяки такому підходу відбувається пропорційне розподілення ризиків, які формуються на вісі: вкладник – банк – отримувач коштів.

Спосіб ведення справ в ісламській фінансовій моделі несе набагато менше ризиків і часто виявляється більш прибутковим порівняно з традиційним. Це питання більш ніж актуальне на тлі глобальної кризи ліквідності, з наслідками якої світові банки продовжують боротися.

Ця оригінальна і водночас дієва система досить давно функціонує в ісламському світі, довівши свою життєздатність. Але, на жаль, до цієї б системи навряд чи прислухувалися і намагалися б перейняти собі, якби не світова фінансова криза, яка довела всьому світу, що можливо ефективно функціонувати при будь-яких несприятливих чинників.

На жаль, в Україні на даний час не існують економічні та правові передумови, які б дали змогу запровадити в дію «християнський банкінг». Для впровадження його в дію нашої країни необхідно провести безліч реформ та передивитися правила ведення господарської діяльності, які б відповідали у свою чергу моральним нормам Біблії. Тому ця проблема досить гостро постає, тому що для впровадження «християнського банкінгу» необхідно змінити майже все на чому будується зараз наша економіка. Українське суспільство у переважній частині вважає себе християнами, і при цьому все більше і більше українських бізнесменів вважають себе віруючими людьми, але рано чи пізно перед ними постане і питання про неможливість продовження ведення бізнесу всупереч універсальним вимогам біблійних законів. Та, на жаль, під час вибору між продовженням бізнесу в тих умовах, які були раніше і змінити все докорінно, вони оберуть колишні традиції і норми ведення господарської діяльності, що в свою чергу буде суперечити «християнському банкінгу».

Потреба в такій узгодженості між усталеними моральними нормами, принципами ведення господарської діяльності та відносин з клієнтами набуває вагомого значення особливо перед викликами чергової хвилі світової фінансово-економічної кризи.

В умовах, що склалися, інститут ісламського банкінгу є тим самим альтернативним джерелом, яке здатне забезпечити потреби бізнес-співтовариства у капіталі й фінансових ресурсах. Не слід забувати той факт, що ісламські фінансові інститути, як правило, виділяють кошти для фінансування якого-небудь конкретного проекту й купівлі конкретного активу. Даний факт дає впевненість, що отримані кошти не будуть спрямовані на заповнення так званих «поточних прогалин», що існують у банків і підприємств. Навпаки, вони будуть спрямовані у реальний сектор, тим самим стимулюючи розвиток економіки. В умовах поточного економічного спаду цьому повинно надаватися особливе значення як з погляду розвитку економіки в цілому, так і з погляду створення нових виробництв і забезпечення населення робочими місцями.

Через суттєві відмінності в особливостях державного законодавства зарубіжних країн, розповсюдження ісламських фінансових продуктів на цьому етапі унеможливлюється. Точний список ісламських фінансових продуктів, які можна вже сьогодні продавати без відповідних законодавчих поправок, на сьогоднішній день відсутній, що ускладнює ситуацію поширення даної банківської системи (рис.2).

В Україні існує також перспектива запровадження деяких елементів ісламської фінансової моделі в південних областях, де проживає, за оцінками мусульманських лідерів, близько 2 млн мусульман.

Основною перешкодою інвестування ісламськими фінансовими установами в економіку України, за нормами шаріату, особливо для банків, є статті 48–49 Закону України «Про банки і банківську діяльність», якими банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі й страхування, а також надання безпроцентних кредитів [8].

Крім того, на даний час в Україні немає жодного банку з іноземним капіталом, який би походив з ісламських країн.

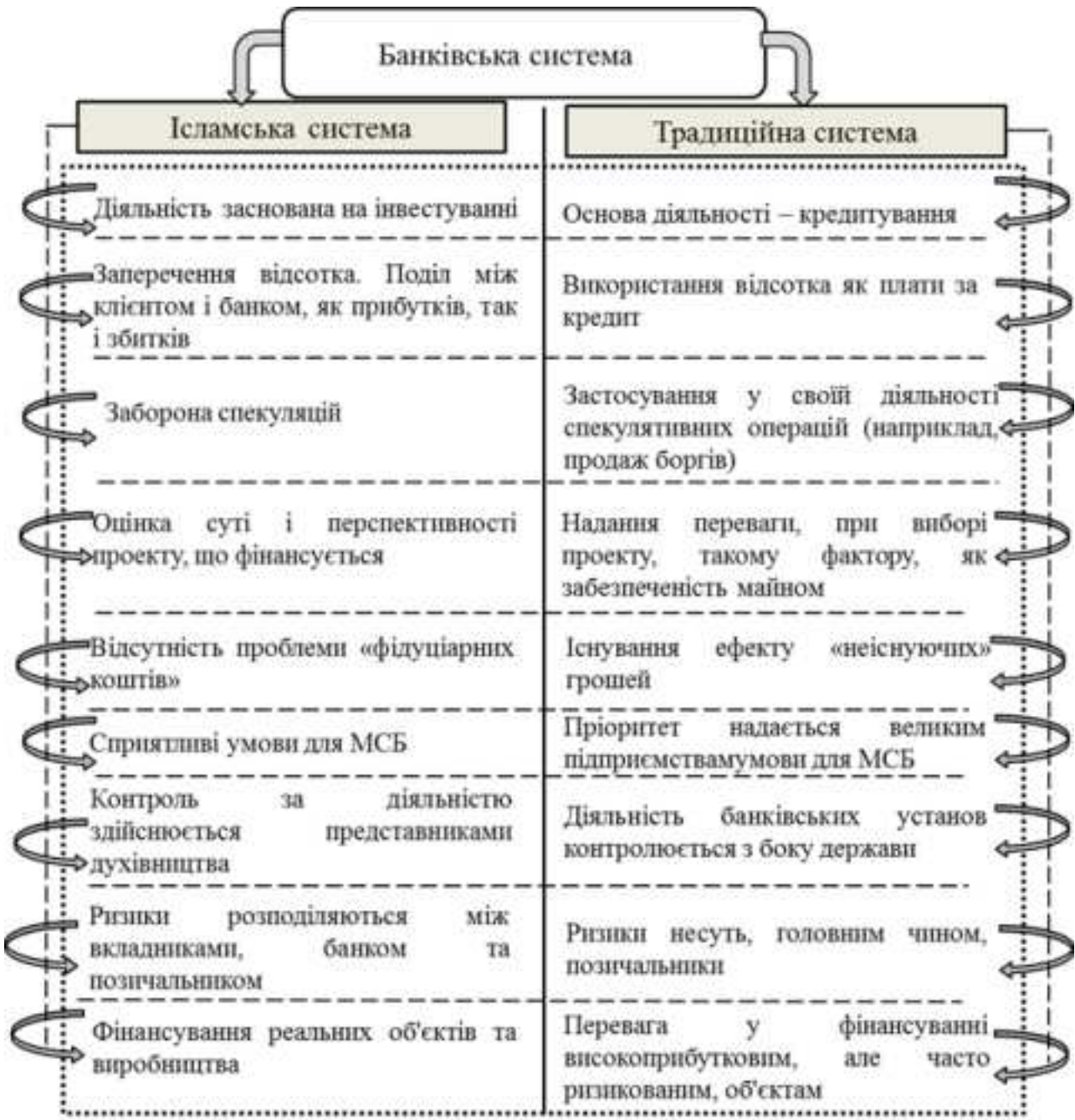

Рисунок 2. Порівняльна характеристика ісламської та традиційної банківської системи
(складено автором на основі [2, 4, 5, 6])

Висновки. Проведення порівняльного аналізу функціонування ісламських та європейських банків дозволило обґрунтувати відмінності банківських систем, які значно відрізняються одна від одної, що не дає змогу Україні повністю перейти на бік ісламської фінансової системи. Отже, дослідивши специфіку економіки ісламських країн, ми можемо зробити наступні висновки. При тісному співробітництві з цими країнами та при намаганні наслідувати їх принципи керування, Україна може надавати ісламські банківські послуги паралельно на основі традиційної банківської системи, які допоможуть досягти успіхів і вийти на міжнародні арени співробітництва з країнами Європейського Союзу, при цьому отримувати приплив іноземних інвестицій.

Основні причини низького рівня співробітництва між Україною та країнами Мусульманського Світу (Північна Африка, Близький і Середній Схід, Азія) у фінансовій сфері й повна відсутність використання ісламського банкінгу/ісламських фінансів обумовлена:

- 1) Відсутністю ісламського банку і нормативно-правової бази в Україні щодо використання ісламських фінансів. Врегулювання зазначених питань надасть реальну гарантію щодо виплати процентів по інвестиційним вкладенням, використання безвідсоткового відсотку та інших ісламських механізмів, таких як, сукук, гарар, рібу, які успішно використовуються у Світі;
- 2) не вирішеністю проблеми налагодження прямих банківських розрахунків, що змушує комерційні структури обох країн здійснювати розрахунки через треті країни, або із запровадженням різноманітних непрозорих схем. Зазначена ситуація створює умови для переведення частини фінансової діяльності комерційних структур обох країн у “тіньовий” сектор;
- 3) слабкою взаємною поінформованістю сторін.

Тому, на нашу думку, Україна повинна орієнтуватися на деякі притаманні принципи ведення бізнесу і управління економікою, які ми спостерігаємо у мусульманських країнах. Використовуючи послуги банківської системи цих країн на основі власної банківської діяльності можна створити свою, а найголовніше дієву економіку, яка нарешті виведе нашу країну на високий рівень співробітництва з світовими спільнотами. Надійна економіка – це одна з причин, яка призведе до збільшення інвестицій та грошових потоків до України.

Література.

1. Тагібсков М. Кредитування цінними паперами на закордонних ринках [Електронний ресурс] / Україна фінансова. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/058.htm.

2. Корнєєв В. Особливості діяльності та фінансові інструменти ісламських банків/В.Корнєєв//Вісник НБУ. – 2008. - №9 . – С. 14-16.

3. Шумило С. Чи можливе в Україні запровадження «християнського банкінгу»? [Електронний ресурс] / Релігія в Україні. – Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/20681-chi-mozhlive-v-ukrayini-zaprovazhennya-xristiyanskogo-bankingu-pochatok-diskusiyi.html>.

4. Стадник І. Особливості банківських структур деяких країн світу [Електронний ресурс] /Роль фінансово-кредитної системи у розвитку економіки країни. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/44-325-1> (<http://conf-cv.at.ua/forum/44-325-1>).

5. Москаленко І. Особливості діяльності ісламських банків та їх входження на фінансові ринки європейських країн [Електронний ресурс] / Москаленко І., Кремень В. ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua> (<http://dspace.uabs.edu.ua>).

6. Нахла Ю. Особливості кредитно-фінансової системи арабських країн [Електронний ресурс] / Журнал інтелектуальної еліти. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=250> (<http://www.personal.in.ua/article.php?ida=250>).

7. Пішик Б.І. Ісламська фінансова модель: особливості, фінансові інструменти, світові тенденції [Електронний ресурс] / Теоретичні засади та макроекономічні аспекти фінансово-економічних систем – Режим доступу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51875/6/Plastun_Rol_birzhovoi_informatsii.pdf

8. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III [Елетронний ресурс]. – Режим доступу : сайт <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1587-18>

References.

1. Ukraine is financial (2014) “Lending to securities in foreign markets” available at: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/058.htm (Accessed 20 October 2017).

2. Kornieiev V. (2008), “Features of the activities and financial instruments of the Islamic banks”, Visnyk NBU, vol. 9, pp. 14-16.

3. Religion in Ukraine (2013) “Is it possible to introduce “Hristianian banking” in Ukraine?” available at: <http://www.religion.in.ua/main/20681-chi-mozhlive-v-ukrayini-zaprovazhennya-xristiyanskogo-bankingu-pochatok-diskusiyi.html> (Accessed 18 October 2017).

4. The role of the financial and credit system in the development of the country's economy (2012) “Features of banking structures in some countries of the world” available at: <http://conf-cv.at.ua/forum/44-325-1> (Accessed 18 October 2017).

5. Kremen' V. (2011) “Features of Islamic banks and their entry into the financial markets of European countries”, Ph.D. Thesis, audit, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank, Sumy, Ukraine.

6. Journal of the intellectual elite (2012) “Features of the credit and financial system of the Arab countries” available at: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=250> (Accessed 17 October 2017).

7. Theoretical foundations and macroeconomic aspects of financial and economic systems (2013) “Islamic financial model: features, financial instruments, global trends” available at: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51875/6/Plastun_Rol_birzhovoi_informatsii.pdf (Accessed 18 October 2017).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), Law of Ukraine “On Banks and Banking”, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1587-18> (Accessed 07 December 2000).

Стаття надійшла до редакції 10.11.2017 р.